

Een meersporenaanpak voor de verbetering van de waterkwaliteit in de Bommelerwaard

Voor de bereiding van drinkwater infiltreert Duinwaterbedrijf Zuid-Holland oppervlaktewater in de duingebieden van Solleveld, Meijendel en Berkheide. Het geïnfiltreerde oppervlaktewater is afkomstig uit de Afgedamde Maas. Dit oppervlaktewater voldoet niet aan de eisen die vanuit het Infiltratiebesluit Bodembescherming worden gesteld. Het gaat daarbij vooral om overschrijdingen van concentraties gewasbeschermingsmiddelen. In 1998 hebben DZH en de Provincie Zuid-Holland afgesproken dat tijdelijk mag worden afgeweken van deze eisen onder een aantal voorwaarden. Eén hiervan betreft maatregelen aan de bron: door preventieve maatregelen dient een zodanige verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit te worden bewerkstelligd dat in 2016 met de inzet van slechts eenvoudige voorzuiveringstechnieken aan het infiltratiebesluit kan worden voldaan.

De oppervlaktewaterkwaliteit van de Afgedamde Maas wordt bepaald door de Maas en uitgeslagen polderwater uit de Bommelerwaard. Voor de Maas bestaat constante aandacht vanuit de drinkwatersector. Deze probeert in internationaal verband verbetering van de waterkwaliteit te bewerkstelligen. Na onderzoek naar de herkomst van de verschillende probleemstoffen is besloten om specifiek in te zetten op terugdringen van probleemstoffen afkomstig uit de tweede hoofdstroom: de Bommelerwaard.

Hiervoor heeft DZH samen met Waterschap Rivierenland en Rijkswaterstaat Zuid-Holland het project 'Zuiver water in de Bommelerwaard' opgezet. Het project kent een ambitieuze doelstelling: het verkrijgen van een substantiële verbetering van de waterkwaliteit in de Afgedamde Maas door middel van het binnen afzienbare tijd (ongeveer

tien jaar) bewerkstelligen van een zodanige verbetering van de kwaliteit van het uit de Bommelerwaard uitgeslagen water, dat deze voldoet aan het maximaal toelaatbaar risiconiveau of aan de drinkwaternorm als geen MTR voorhanden is of als de MTR hoger is dan de drinkwaternorm.

De initiatiefnemers willen hiervoor samen met de betrokkenen in de Bommelerwaard (met name agrariërs en de twee gemeenten in de Bommelerwaard: Maasdriel en Zaltbommel) afspraken maken over vermindering van het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen. Hiervoor is in het voorjaar van 2002 in het bijzijn van de toenmalige staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat een intentieovereenkomst ondertekend door de Provincie Gelderland, de gemeenten Zaltbommel en Maasdriel, de GLTO's Zaltbommel en Maasdriel en waterbedrijf Vitens.

Het project is in 2002 in uitvoering gekomen en is inmiddels ongeveer halverwege. Tijd om de tussenstand op te nemen.

Om de concentraties gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater van de Bommelerwaard terug te dringen, wordt een meersporenaanpak gevolgd:

- realisatie van convenanten waarin afspraken worden gemaakt over het behalen van milieudoelstellingen en voorwaarden daarvoor (tijd en geld);
- kennisontwikkeling via praktijkprojecten en demonstraties;
- voorlichting, advisering en verbreding draagvlak, en
- het bevorderen van de aanpassing van de regelgeving.

'Zuiver water' levert een tijdelijke en vrijwillige impuls aan de verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit, die voor de langere termijn geborgd moet worden door regulier beleid en regelgeving. De uitvoering van het project wordt begeleid door een projectgroep waarin alle partijen vertegenwoordigd zijn. Om de resultaten bestuurlijk goed te kunnen verankeren, is eind 2003 tevens een stuurgroep ingesteld met als belangrijkste doel om het project bestuurlijk goed in te bedden in de regio.

Maatregelen en resultaten

Om de kwaliteit van het oppervlaktewater te verbeteren is een groot aantal maatregelen geformuleerd. Deze richten zich op de drie belangrijkste landbouwsectoren in de Bommelerwaard: veehouderij, glastuinbouw en fruitteelt, én op de onkruidbestrijding door de gemeenten Zaltbommel en Maasdriel. De maatregelen zijn op verschillende wijzen geïntroduceerd en begeleid, variërend van teeltadvies en onderzoek tot demonstraties. In de sectoren worden regelmatig studiegroepbijeenkomsten georganiseerd, waarin kennisverspreiding en het creëren

van bewustwording centraal staan. In een aantal gevallen zijn stimuleringsgelden als tegemoetkoming in de extra kosten voor maatregelen beschikbaar gesteld. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de mechanische onkruidbestrijding met rijenbespuiting in de maïs. Deze maatregel werkt goed en is de laatste jaren op circa 300 hectare maïs toegepast. Hiermee wordt ongeveer een kwart van het totale areaal maïs in de Bommelerwaard gedekt. De maatregel leidt tot een sterke reductie van de gebruikte kilo's werkzame stof en milieu-belasting.

Voor de glastuinbouw zijn de autonome ontwikkelingen rond biologische bestrijdingsmethoden goed aangeslagen in de afgelopen jaren. Voorbeelden hiervan zijn de inzet van de spintroofmijt tegen spint en biologische bestrijding van trips en mineervlieg. 'Zuiver water' biedt daarbij faciliteiten om deze ontwikkelingen te ondersteunen door kennisverspreiding via de studiegroepen te bevorderen en daarmee een extra versnelling van de 'autonome

ontwikkelingen' te bewerkstelligen. Door het ontbreken van gebruikscijfers is het concrete effect van deze maatregelen voor het middelengebruik nog niet goed in beeld te brengen.

In de fruitteelt is sprake van een intensieve begeleiding met veel demonstratieprojecten. Momenteel wordt 80 procent van het totale areaal fruitteelt bereikt. Een aanzienlijk aantal nieuwe ontwikkelingen wordt als landelijke pilot in de Bommelerwaard uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn de wannerspuit, het waarschuwingsmodel voor (zwart)vruchtrot, celkalk en appelbloedluis. De nieuwe maatregelen lijken te hebben geleid tot een reductie in het gebruik van fungiciden, herbiciden en insecticiden in de periode 2005-2006.

In Zaltbommel en Maasdiel worden nog altijd chemische middelen toegepast (waaronder glyfosaat) voor de bestrijding van onkruid op verhard oppervlak. Dit jaar is overeenstemming bereikt over een door Provincie Gelderland geïnitieerde pilot gifvrij beheer. Hiermee zal in totaal 30.000 m²

verharding gifvrij beheerd gaan worden en zal rond lantaarnpalen preventief met afdichtingen worden gewerkt. Het gaat daarbij weliswaar om een relatief gering deel van het totale oppervlak, maar er wordt een belangrijke voorbeeldwerking van verwacht.

Ontwikkeling waterkwaliteit

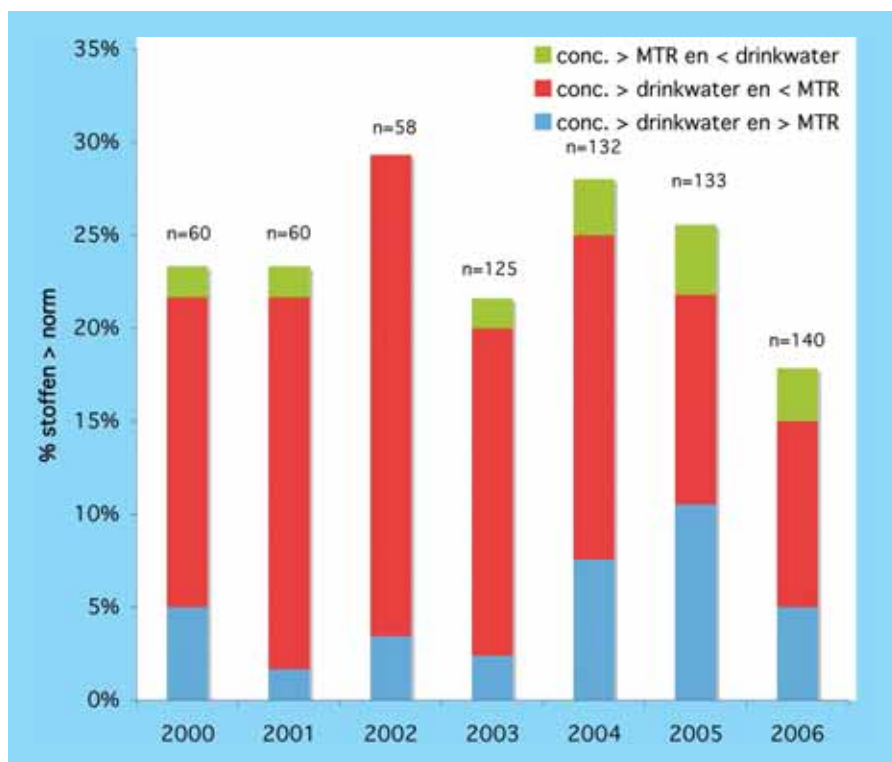
Om de effecten van de ontwikkeling in de waterkwaliteit te kunnen volgen en zicht te krijgen op de effectiviteit van de maatregelen, wordt sinds 2003 een monitoringprogramma uitgevoerd. Hiervoor wordt op zeven locaties in de Bommelerwaard en een aantal locaties in de omgeving gemeten. Alle gegevens zijn geëvalueerd en getoetst aan de drinkwaternorm, MTR en de Kaderrichtlijn Water. Problemestoffen zijn daarbij gedefinieerd als stoffen die minimaal één keer per jaar de drinkwaternorm en/of het MTR overschrijden. In de periode 2000-2006 zijn 53 problemestoffen aangetroffen van de in totaal 160 stoffen uit het meetpakket. Het percentage overschrijdingen fluctueert over de meetjaren van 18 tot 30 procent. De drinkwaternorm wordt daarbij in het algemeen vaker overschreden dan de MTR. In 2006 is een afname geconstateerd ten opzichte van voorgaande jaren (zie afbeelding 1). De daling van het aantal normoverschrijdingen in 2006 op de monitoringslocaties lijkt daarbij een relatie te hebben met de waargenomen reductie in middelengebruik in 2006. Er is echter nog geen sprake van een significante trend. Voor de lijst met prioritare stoffen van de KRW is een zevental gewasbeschermingsmiddelen meegenomen waarvoor een norm bekend is. Voor deze stoffen vinden geen overschrijdingen plaats.

Gedurende het project geldt voor de meeste stoffen dat het aantal metingen waarin een norm wordt overschreden, is afgenomen. Daaronder bevinden zich ook 16 stoffen die in Nederland niet meer toegelaten zijn zoals diuron en atrazin.

In tabel 1 zijn de tien grootste probleemstoffen voor drinkwater in de periode 2000-2006 weergegeven. De stoffen worden in verschillende sectoren toegepast en op verschillende meetlocaties aangetroffen. Voor diuron en atrazin, die in Nederland niet meer zijn toegelaten, is een significante afname geconstateerd. In 2006 is atrazin, een herbicide dat jarenlang in de maïsteelt werd toegepast, niet meer aangetroffen. Diuron neemt in aantal overschrijdingen af. Het werd in het verleden voornamelijk gebruikt door gemeenten. Voor diuron geldt sinds afgelopen najaar een Europees verbod. Bij het innamepunt van DZH aan de Afdammede Maas zijn in 2006 overschrijdingen van de drinkwaternorm geconstateerd voor een zestal stoffen: 2,4 D, dicamba, diuron, imidacloprid, glyfosaat en AMPA. Er zijn (nog) geen duidelijke trends waarneembaar met uitzondering van stoffen waarvoor een verbod is ingesteld (bijvoorbeeld diuron en simazine).

Door de veelheid aan activiteiten die in de afgelopen jaren uitgevoerd zijn, is het bewustzijn bij burgers, landbouwers en gemeenten in de Bommelerwaard

Afb. 1: Percentage probleemstoffen dat de drinkwaternorm en/of het MTR overschreed in de periode 2000-2006 (bron: CLM).

Tabel 1: De top 10 aan probleemstoffen voor het drinkwater met daarbij de sector waarin ze worden toegepast.

	fruitteelt	glastuinbouw	veehouderij	gemeente	akkerbouw
imidacloprid	X	X			X
etridiazool		X			
diuron*					
carbendazim	X	X			X
dimetomorf		X			X
glyfosaat	X	X		X	X
MCPA	X		X	X	X
MCPP	X	X	X	X	X
bentazon			X		X
atrazin*					X

* in Nederland niet meer toegelaten stof.

met betrekking tot de specifieke problematiek van de drinkwaterproductie sterk toegenomen. Het project heeft een goede en positieve bekendheid bij burgers en relevante betrokken partijen. Dit is een niet onbelangrijk resultaat van het project. Door dit toegenomen bewustzijn is sprake van een grotere betrokkenheid van de verschillende overheden (Rijk, provincie, waterschap en gemeenten). Daarnaast mag een groter draagvlak voor te nemen maatregelen worden verwacht bij burgers en ondernemers. Het belang van de kwaliteit van het oppervlaktewater heeft daarmee een duidelijker plaats gekregen in de afwegingen die in het kader van ruimtelijke ordening en milieu in de Bommelerwaard gemaakt worden.

Verankering in beleid en regelgeving

Het autonome beleid is de afgelopen jaren aangescherpt. Voorbeelden hiervan zijn de aanscherping 'Lozingenbesluit open teelt en veehouderij' in 2005, het Besluit

glastuinbouw en het Convenant Gewasbescherming. Wat de exacte uitwerking hiervan zal zijn op de oppervlaktewaterkwaliteit is echter lastig te voorspellen. De Kaderrichtlijn Water zal voor de borging van de kwaliteit van het oppervlaktewater naar verwachting een cruciale rol gaan spelen. Afbeelding 2 geeft dit schematisch weer. Het project 'Zuiver water' moet leiden tot het versneld voldoen aan waterkwaliteitseisen die middels autonoom beleid in principe in 2015 dienen te zijn bereikt. Het behalen van deze waterkwaliteitseisen mag onder voorwaarden ook gefaseerd plaatsvinden; in dat geval dienen de eisen in 2021 of uiterlijk in 2027 te zijn bereikt.

Autonoom beleid

In het project, dat volgens de huidige planning in 2010 afloopt, ligt de nadruk op het via vrijwillige basis stimuleren van het nemen van bovenwettelijke emissiereducerende maatregelen. Na 2010 zal consolidatie van de bereikte resultaten moeten plaatsvinden door het sluiten van privaatrechtelijke

overeenkomsten, terwijl tevens in de jaren voorafgaand aan 2015 het via de KRW te ontwikkelen wettelijke instrumentarium zal helpen om de waterkwaliteitsdoelstellingen te halen. De KRW zal onder meer gaan leiden tot aanpassing van een aantal besluiten, waaronder het Besluit kwaliteitsdoelstellingen en metingen oppervlaktewateren.

Op dit moment zijn de gewenste beschermingszones rond drinkwaterinnamepunten langs rijkswateren, waaronder de Afgedamde Maas, nog niet duidelijk. Door Rijkswaterstaat is voorgesteld om de gehele Afgedamde Maas als beschermingszone aan te wijzen vanaf het aftakpunt bij de Bergsche Maas tot aan het innamepunt bij de afsluitdijk van de Afgedamde Maas. Lozingen vanuit de Bommelerwaard op de Afgedamde Maas, zoals poldergemalen, worden gezien als puntlozingen die moeten worden beschouwd als mogelijke risico's. Hoe met deze risico's omgegaan moet worden, is vooralsnog onduidelijk. De tussenresultaten van het project 'Zuiver water' laten zien dat een breed scala van maatregelen noodzakelijk is om deze risico's tot een minimum te kunnen beperken. Het is dus zaak dat deze maatregelen onderdeel gaan uitmaken van het KRW-maatregelenpakket voor de Bommelerwaard en dat alle betrokken overheden daarin hun verantwoordelijkheid oppakken (zie tabel 2).

Conclusies

Alle partijen hebben gezamenlijk in de afgelopen jaren een forse stap voorwaarts gezet ten behoeve van de verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit in de Bommelerwaard. Het bewustzijn in de regio van de invloed van de Bommelerwaard op de Afgedamde Maas als bron voor de drinkwatervoorziening van een belangrijk deel van de bevolking van de Randstad is sterk toegenomen. De activiteiten vanuit het project 'Zuiver water' worden positief gewaardeerd. De oppervlaktewaterkwaliteit lijkt langzaam te verbeteren, maar er zijn nog geen trends aantoonbaar.

Tabel 2: Rollen en verantwoordelijkheden van de betrokken actoren in relatie tot waterkwaliteit.

actor	rol	verantwoordelijkheid
Rijkswaterstaat Zuid-Holland	beheerder Afgedamde Maas	waterkwaliteitsbeheer zorg voor de bescherming van de bronnen voor de drinkwatervoorziening waterkwaliteitsbeheer
Waterschap Rivierenland	beheerder oppervlaktewater Bommelerwaard	integrale ruimtelijke afwegingen en vastleggen definitieve taakstellende afspraken in provinciale beleids- en streekplannen
Provincie Gelderland	toezichthouder waterschap	
Gemeenten Maasdriel en Zaltbommel	beheerder openbare ruimte	integrale ruimtelijke afwegingen en vastleggen definitieve taakstellende afspraken in structuur- en bestemmingsplannen (waterparagraaf van het betreffende plan)

Afb. 2: Het project "Zuiver water" en autonoom beleid.

Op basis van de resultaten tot nu toe moet dan ook geconcludeerd worden dat het nog onzeker is of het beoogde doel van 'Zuiver water' in 2010 zal zijn bereikt. Er is daarom blijvend aandacht en zorg nodig voor de ontwikkeling van de oppervlaktewaterkwaliteit. Een belangrijk doel voor de komende periode is een effectieve verankering in de Kaderrichtlijn Water te bespoedigen in combinatie met een intensiever handhavingbeleid door de waterkwaliteitsbeheerders. Het project 'Zuiver water' zal in de komende jaren worden voortgezet met een sterkere nadruk op probleemstoffen en de kostenefficiëntie van maatregelen.

Rob Speets (Royal Haskoning)
Leen Valstar (Duinwaterbedrijf Zuid-Holland)
Peter Willems (Waterschap Rivierenland)